

**СТАНОВНИШТВО ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ:
ДЕМОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ
ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ И МОГУЋНОСТИ
ИЗГРАДЊЕ ПРОНАТАЛИТЕТСКЕ
НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ И ПОЛИТИКЕ**

Ниш
2018

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
BRANCH IN NIŠ

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF PHILOSOPHY IN NIŠ
CENTER FOR SOCIAL RESEARCH

**THE POPULATION OF SOUTH-EASTERN SERBIA:
DEMOGRAPHIC PROBLEMS OF
SOUTH-EASTERN SERBIA AND THE PROSPECT
OF CREATING THE NATIONAL STRATEGY
AND POLICY TO INCREASE BIRTH RATE**

Edited and prefaced by
Ljubiša Mitrović, PhD

Niš
2018

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОГРАНАК САНУ У НИШУ

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ У НИШУ
ЦЕНТАР ЗА СОЦИОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

**СТАНОВНИШТВО ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ:
ДЕМОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ
ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ И МОГУЋНОСТИ
ИЗГРАДЊЕ ПРОНАТАЛИТЕТСКЕ
НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ И ПОЛИТИКЕ**

Приредио и предговор написао
др Љубиша Митровић

Ниш
2018

Српска академија наука и уметности
Огранак САНУ у Нишу

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет у Нишу
Центар за социолошка истраживања

СТАНОВНИШТВО ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ, књига 8

**ДЕМОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ
И МОГУЋНОСТИ ИЗГРАДЊЕ ПРОНАТАЛИТЕТСКЕ
НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ И ПОЛИТИКЕ**

Ниш, 2018.

Приредио:
др Љубиша Митровић, професор емеритус

Рецензенти:
проф. др Вјекослав Бутиган
проф. др Ђура Стевановић

Програмски одбор Научног симпозијума:
академик Драган Шкорић, САНУ, Београд
академик Часлав Оцић, САНУ, Београд
др Љубиша Митровић, професор емеритус, Универзитет у Нишу
проф. др Мирјана Рашевић, Институт друштвених наука, Београд
проф. др Драгана Захаријевски, Универзитет у Нишу
проф. др Наталија Јовановић, Универзитет у Нишу
проф. др Данијела Гавриловић, Универзитет у Нишу
проф. др Сузана Марковић Крстић, Универзитет у Нишу
проф. др Стево Најман, Универзитет у Нишу

Секретар Одбора:
Биљана Продовић

Издавач:
Српска академија наука и уметности
Огранак САНУ у Нишу
Универзитет у Нишу – Филозофски факултет

За издавача:
академик Нинослав Стојадиновић
проф. др Наталија Јовановић

Лектор:
Оливера Марковић

УДК:
Александра Спасић

Превод резимеа на енглески:
др Владан Павловић

На корицама:
Стопа раста (у процентима) укупног становништва Југоисточне Србије
2002–2011. на насељском нивоу. *Извор*: РЗС, 2012.

Техничка припрема:
Миле Ж. Ранђеловић, дипл. инж. ел.

Штампа:
„Scero Print”, Ниш

Тираж:
100 примерака

ISBN 978-86-7025-789-4

УСКЛАЂИВАЊЕ РАДА И РОДИТЕЉСТВА КАО СЕГМЕНТ ПОЛИТИКЕ ПОДСТИЦАЊА РАЂАЊА*

Апстракт. Усклађеност рада и родитељства представља релевантан сегмент политика подстицања рађања, а адекватна решења као резултат имају највише вредности фертилитета у европским оквирима. Особености модалитета у ублажавању конфликта улога запослених родитеља односе се на неколико аспеката о којима је потребно водити рачуна при дефинисању политичких одговора. То су социо-професионалне карактеристике женског становништва, обрасци родитељских улога унутар породице и карактеристике тржишта рада. Новији приступи подразумевају уједначенију укљученост оба родитеља, уважавање њихових социо-професионалних аспирација и прилагођеност потребама с обзиром на узраст деце. Позитивно искуство усклађивања рада и родитељства битно је не само са становишта одлучивања о даљем рађању. Спознаја овог проблема може бити снажна препрека и у погледу одлуке о уласку у родитељство, што појачава важност његовог регулисања.

Кључне речи: низак фертилитет, запосленост, родитељство, родне улоге.

Достизање врло ниских стопа рађања и свест о неповољности ефеката не само на демографски, већ и на друштвени развој, резултирали су значајним ширењем политика у циљу покушаја регулисања овог питања током прве две деценије 21. века. Поједине европске земље одликују се дужом традицијом дефинисања мера као одговора на деловање појединих фактора, а неке од њих предњаче када је реч о прилагођености савременим тенденцијама које се одвијају у свим релеватним аспектима. Оно што је важно са становишта ефеката јесте да се у тим земљама бележе и више стопе фертилитета. Управо њихова искуства у погледу дефинисања политика подстицања рађања и утицаји на висину стопа фертилитета требало би да имају респектабилну улогу када је реч о унапређивању мера у прилог рађања у Србији. Осим тога, политике оних држава у којима је проблем недовољног рађања интензивнији упућују на оно шта није добро, и дају смернице у којим сегментима треба променити приступе и другачије дефинисати мере.

Фокус овог рада је на једном специфичном аспектима који има важно место у политикама усмереним на подстицање рађања. Усклађеност рада и ро-

---

ankica.sobot@gmail.com

* Текст је резултат рада на пројекту „Истраживање демографских феномена у функцији јавних политика” (бр. 47006), финансираног од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Владе Републике Србије.

дитељства представља један од најважнијих изазова у дефинисању мера у циљу стварања што оптималнијих услова и повољнијих околности које би резултирале рађањем више од једног детета. На темељу релевантне демографске литературе могуће је продискутовати о неколико питања која имају општу важност за објашњење и разумевање политика усклађивања рада и родитељства. Прво је оно којим се жели подвући одакле потиче важност овог сегмента пронаталитетних политика, имајући у виду детерминистичку основу ниског фертилитета у савременим развијеним друштвима. Следи указивање на могуће дилеме и „замке”, издвајање главних тачака око којих се дефинишу конкретне мере, и истицање новијих приступа ради ефикасније прилагођености савременим тенденцијама. У тим оквирима се трага за решењима унапређивања политике подстицања рађања у Србији.

Одакле потиче важност овог сегмента политика у прилог рађања?

Централно место у објашњењу узрочности ниског фертилитета заузима одлагање рађања, као рационалан одговор појединца, условљен економским и социјалним променама током друге половине 20. века, појава која је путем друштвене интеракције и институционалних фактора постала широко распрострањена (Kohler, Billari, Ortega, 2006). У основи продужавања транзиције ка родитељству и каснијег започињања реализације ове улоге налазе се образовање и запосленост, као индивидуални капитал и као важне окоснице успостављања социо-економског статуса појединца и његове будуће породице. У земљама Источне и Централне Европе стицање високог образовања види се као начин извеснијег суочавања са незапосленошћу, економским несигурностима и стварања повољнијих социо-економских услова (Kohler, Billari, Ortega, 2006: 18–19). Социјална димензија образовања и запослености појачава њихову важност као битних сегмената живота појединца. Дакле, није само реч о каријерним професијама и реализацији личних интересовања у том погледу, већ о битним детерминантама социјалне сигурности и животног стандарда породице. Економска неизвесност, несигурност запослености и слабе економске перспективе виде се као релевантан фактор пролонгирања формирања породица и ниског фертилитета у бившим социјалистичким земљама.

У вишедимензионалној детерминистичкој основи репродуктивног понашања стоје бројни фактори, и многи од њих потврђују да је родитељство у савременим друштвима само једна од животних опција, да оно није једина улога, ни за један ни за други пол (Balbo, Billari, Mills, 2013). Обрасци родних улога и подела рада унутар домаћинства, свеукупни индивидуални потенцијал одређен образовањем, улагањем у себе и доходовним могућностима, као и економске несигурности и нестабилност посла, подстичу на рационалнији приступ при одлучивању на родитељство и на број деце. Управо у овом спектру утицаја

налази се важност успостављања баланса између родитељства и рада, као битног оквира одлучивања о рађању.

Осим тога, заокрет у вези између запослености и висине фертилитета говори о позитивним утицајима економске активности и запослености жена на стопе рађања (Kohler, Billari, Ortega, 2006; Thévenon, 2008; Engelhardt, 2011). У државама где постоји адекватна подршка у погледу баланса између рада и родитељства, запосленост жене, осим што има позитивне ефекте са становишта економског развоја, представља повољну и подстицајну околност из угла одлучивања о рађању. Из тог разлога указано је на то да при унапређивању политике подстицања рађања у Србији посебну пажњу треба посветити могућностима усклађивања рада и родитељства, како би се елиминисали или бар ублажили негативни утицаји чије деловање за последицу може имати још ниже стопе рађања (Шобот, 2014).

Приступи и најважнија питања

Политике усклађивања рада и родитељства усмерене су на подршку запосленим родитељима, како би они у што мањој мери били суочени са проблемом конфликта улога током периода када је неопходна њихова непосредна укљученост у активности бриге и подизања деце. С обзиром на то да узраст деце условљава интензитет и време проведено у тим активностима, начини реализације родитељства и запослености зависе од фаза одрастања. Током првих година дана, или нешто дуже, преовладавајућу важност има дефинисање права на коришћење родитељског одсуства ради бриге о деци, а у предшколском и основношколском узрасту модалитети збрињавања деце за време које родитељи проводе бавећи се послом и обавезама везаним за професију.

Успостављање што је могуће избалансиранијег односа између родитељства и рада значи смањење тзв. опортуних трошкова, који су најнаглашенији у првим годинама и млађем узрасту деце. Позитивно искуство у погледу бриге и укључености у подизање деце, на једној, и обавеза и одговорности које се тичу посла родитеља, на другој страни, омогућава стварање повољног оквира за одлучивање о рађању. Конфликт улога, који проистиче из тешкоћа неусклађености породице и посла, има негативне ефекте на репродуктивно понашање. То је проблем који је препознат у емпиријским истраживањима у Србији (Благојевић, 1997; Шобот, 2006), као и у развијенијим европским државама (Mills et al., 2008). Најтипичнији пример тога како отежане околности усклађивања рада и родитељства утичу негативно на репродуктивно понашање јесте Италија, држава која није пронашла адекватна решења у том смислу и која је суочена са врло ниским стопама рађања. Увођење модалитета запошљавања са скраћеним радним временом резултирало је порастом економске активности жена, али није пропраћено довољно развијеном институ-

ционалном подршком у погледу збрињавања деце запослених родитеља (Del Boca, Pasqua, Pronzato, 2005).

Европске државе се међусобно разликују с обзиром на приступе најбитнијим аспектима, на усвојене модалитете и дефинисане мере, а у њиховој основи су карактеристике тржишта рада, социо-професионалне карактеристике родитеља и образац поделе родних улога (Шобот, 2017). Тенденције које се одвијају у овим сегментима јесу релевантни показатељи за дефинисање адекватних одговора у циљу регулисања проблема конфликта улога, како би се створио што повољнији оквир одлучивања о рађању.

Могуће је издвојити неколико питања која одређују приступ и опције усклађивања рада и родитељства. То су:

- Баланс између дужине плаћеног одсуствовања с посла ради бриге о подизању мале деце и положаја запослених родитеља;
- Положај запослених мајки које имају малу децу у односу на друге жене;
- Приступачност и прилагођеност формалне бриге о деци запосленим родитељима;
- Равноправније ангажовање мајки и очева у подизању мале деце.

Централно место у политикама усклађивања рада и родитељства има питање најоптималније избалансираности ове две улоге, водећи рачуна о томе да посвећеност подизању деце и активности бриге о њиховом одрастању не угрожавају статус запослених родитеља и социо-економски положај породице. Државе се опредељују за различите комбинације дужине плаћеног родитељског одсуствовања и опција збрињавања мале деце запослених родитеља. Разноврсност и компатибилност модалитета усклађивања рада и родитељства, уз бригу о економској стабилности породице, највећим степеном су постигнути у скандинавским државама (Thévenon, 2008; Abrahamson, 2010).

Када је реч о родитељском одсуствовању, битна су два момента. Један је да постоји финансијска надокнада запосленим родитељима у време коришћења одсуствовања с посла ради бриге о детету, а други његова дужина. Када преовладава образац коришћења материнског одсуствовања, могуће неповољности се пре свега рефлектују на жене. Долази до повећања несигурности њиховог социјалног и професионалног положаја, не само у односу на мушкарце, већ и у односу на жене које немају малу децу (Mandel, Semyonov, 2005). У условима савремених кретања на тржишту рада посебна пажња посвећена је ефектима коришћења родитељског одсуствовања на позиције у погледу запослености (Adema, 2014). Они се се сагледавају за време, као и након коришћења одсуства, а један од сегмената јесте и висина зараде родитеља који остварују ово право.

Будући да омогућава родитељима да се посвете бризи о деци током њиховог најранијег периода, плаћено родитељско одсуствовање представља важан бенефит. Распрострањеност ове мере ишла је у корак са тенденцијама у образовању и економској активности жена, а дужина одсуствовања постаје

питање које се дефинише с обзиром на социо-професионалне карактеристике запослених родитеља и социо-економски статус породице. Продужавање плаћеног родитељског одсуства је само у одређеним границама позитивно и не значи да ће дуже одсуствовање за последицу имати и веће стопе рађања. Утврђено је да материнско одсуствовање до две године може имати позитивне ефекте, јер омогућава да се на одговарајући начин регулише збрињавање детета запослених жена, али уколико је дуже од тога, носи негативне утицаје по њихов положај у погледу запослености и висине зараде (Thévenon & Solaz, 2013).

Дужина плаћеног родитељског одсуствовања одређена је и факторима који се тичу запослености родитеља. У том смислу битни су радно време и услови повратка на посао (Thévenon, 2014), као оквири за могућност усклађивања рада и родитељства. Битну ставку представљају модалитети обављања посла и реализације професионалне каријере. Једно од истраживања је показало да су samozaposlene жене и мушкарци склонији краћем одсуствовању с посла услед тога што дужи изостанак може утицати негативно на радну продуктивност и зараде (Anxo & Ericson, 2015).

Могућности збрињавања мале деце за време док родитељи обављају своје послове такође јесте један од фактора успешно изbalансираног односа родитељства и запослености. Развијеност формалне бриге о деци позитивно је утицала на економску активност жена (Adema, 2014), а искуства европских држава говоре да су ефекти на стопе рађања повољнији уколико је овај сегмент добро развијен и приступачан широком кругу корисника. У таквим условима дуже родитељско одсуствовање није неопходно како би се усклади-ле брига о деци и обавезе које се тичу посла. На пример, добро развијен и приступачан систем формалне бриге о деци у Данској, и поред релативно кратког родитељског одсуствовања, за последицу има више стопе фертилитета него што је то случај у Шпанији, држави у којој је овај сегмент слабије развијен (Thévenon, 2008). Упркос дужем плаћеном родитељском одсуствовању, ова држава припада групи оних код којих је феномен ниских стопа рађања најизразитији.

Имајући у виду диференцираност међу европским државама у погледу развијености институционалне подршке запосленим родитељима да збрину децу за време док су на послу, на једној, и изражености проблема недовољног рађања, на другој страни, може се рећи да давање важности овом сегменту политике усклађивања рада и родитељства има врло битну улогу за успостављени фертилитетни модел. Стварање окружења које би из угла одлучивања о рађању било подстицајније подразумева приступ који значи подизање капацитета и услуга формалне бриге о деци. Проблеми у овом сегменту и негативно искуство могу бити ограничавајући фактор репродуктивног понашања када је реч о одлуци да се има дете, а не само о одлуци о броју деце (Oláh, 2009).

Усклађивање рада и родитељства подразумева неколико битних питања, која имају универзалну важност у сваком савременом друштву, а разли-

чити приступи и модалитети могу резултирати позитивним ефектима са становишта репродуктивног понашања, уколико су они прилагођени релевантним факторима конкретног друштвеног контекста. Не само да се не сме запоставити проблем конфликта улога запослених родитеља, већ није добро ни игнорисати промене које обухватају социо-професионалне карактеристике жена, поделу улога унутар породице и дешавања на тржишту рада. Отуда је битно да ове политике буду отворене за прилагођавање тенденцијама које се одвијају у свим овим областима.

Новије политике подршке запосленим родитељима

Остваривање намераваних ефеката политике усмерене ка усклађивању рада и родитељства подразумева уважавање савремених токова који се одвијају у сфери запошљавања, радног времена родитеља, професионалних захтева каријерно оријентисаних занимања и поделе родних улога унутар породице. Уважавајући актуелне тенденције и стања у релевантним областима, новија решења у погледу родитељског одсуствовања и формалне бриге о деци значе прилагођавање потребама запослених родитеља с обзиром на њихов социо-професионални статус и организацију просечног дана.

Проширивање материнског на родитељско одсуствовање је означило и право очева да користе одсуство с посла ради бриге о деци, па су политике подршке у циљу ублажавања конфликта улога и стварања што повољнијег оквира реализације родитељства усмерене ка оба родитеља (Adema, 2015). На тај начин отворен је простор да се растерети позиција запослених жена када је реч о усклађености обавеза које се тичу подизања мале деце и оних које се односе на њихову запосленост. Државе у којима је у већој мери прихваћен принцип равноправније поделе непосредних родитељских активности и бриге о малој деци, увеле су коришћење одсуства од стране очева као обавезан део права на родитељско одсуствовање, чиме су уједначеније позиције жена и мушкараца у погледу успостављања баланса између рада и родитељства.

Када је реч о новијим решењима, примери добре праксе говоре о уважавању потреба родитеља, а могућност флексибилнијег коришћења родитељског одсуства подупрта је укључивањем очева, као и добро развијеном и приступачном формалном бригом о деци (Thévenon, 2014). У таквим околностима, дуже родитељско одсуствовање није приоритетно као најподеснија опција усклађивања рада и родитељства. Отуда се релативно краће одсуствовање с посла ради бриге о малом детету не доживљава као ограничавајућа околност за одлуку о даљем рађању.

Проблем успостављања баланса између рада и родитељства није завршен након периода у којем је могуће коришћење права на родитељско одсуство. Тада на важности добија квалитет формалне бриге о деци, који се препознаје кроз могућности збрињавања, доступност сервиса и прилагођеност

потребама. Истраживање је потврдило постојање негативне везе између ниског удела деце до три године старости уписаних у вртиће и висине стопа фертилитета (Oláh, 2009). Неадекватна организација сервиса за бригу о деци предшколског узраста и деце нижих разреда основне школе, као и препознавање тог проблема од стране младих жена које још увек нису ушле у родитељство, имају неповољан утицај на одлуке о рађању. Оцењено је да политика усклађивања родитељства и рада која није прилагођена потребама запослених родитеља у погледу бриге о деци повећава ризик од пораста удела породица које не желе децу или желе да имају само једно дете. Обухват деце представља битан показатељ развијености формалне бриге о деци, али позитивни ефекти на висину фертилитета условљени су и висином издвајања за овај сегмент (Adema, 2015).

Искуства европских држава и емпиријска истраживања потврђују важност институционалне подршке родитељима ради успостављања баланса између посла и породице као двају паралелних аспеката свакодневног живота, током дужег периода одрастања детета. Потреба усклађивања родитељства и запослености обухвата и ниже разреде основне школе. Адекватна решења у овим аспектима јесу кључ успешности регулисања ниског фертилитета. Конкретне мере и њихова реализација подразумевају уважавање специфичности социо-економског развоја и културолошких норми, релеватних за успостављање одређеног фертилитетног обрасца.

Шта је битно за усклађивање рада и родитељства у Србији?

Познавање новијих приступа у погледу усклађивања рада и родитељства свакако јесте битно, али постоје ограничења у погледу могућности успостављања баланса на начин који је забележен у државама развијенијим од Србије. Она се налазе у степену економског развоја и висини финансијских средстава за улагање у дефинисане мере, али и у друштвеним нормама.

Истраживање ставова из 2010. године показало је да је међу женама прилично распрострањено традиционално мишљење о односу између родитељства и запослености, али и да је евидентна заступљеност модернијих схватања (Игњатовић и др., 2011: 47–48). Половина анкетираних жена исказала је слагање са ставом да ће „мало дете (предшколско) вероватно патити ако му је мајка запослена ван куће”, и близу половине је сматрало да је „за добробит деце најоптималније да мушкарац зарађује а жена да се посвети породици”. Међутим, забележено је преовладавање и једног савременијег погледа. Више од половине испитаница није се сложило са ставом да „успешне пословне жене неминовно морају да занемаре своју породицу”.

Имајући ово у виду, може се рећи да међу женама у Србији на крају прве деценије 21. века постоји амбивалентност када је реч о перцепцији родитељства у односу на њихову запосленост. Не само због тога што је половина

испитаница имала негативан став о утицају запослености жене на бригу о детету, давајући приоритет родитељству, већ и због тога што истовремено постоји преовладавајућа заступљеност неслагања о томе да посвећеност послу носи негативне импликације на одговорност према породици. Традиционалнији став могао би се објаснити већим уделима жена које су имале средње и ниже образовање. Међутим, распрострањеност афирмативног става према професионалној каријери, као аспекту који не угрожава и родитељску одговорност, није само обележје високообразованих жена.¹ Овакав исказ је присутан и међу женама које нису у тој позицији, представљајући њихово мишљење о томе да је могуће једнако одговорно обављати обе улоге. То свакако јесте један од показатеља односа жена према усклађивању рада и родитељства, без обзира што став није формиран на основу конкретног искуства.

Преовладавање позитивног става о усклађености професије и породице једним делом би се могло објаснити схватањем високог образовања као својеврсног капитала који квалификује за бављење професијом, па отуда и очекивање да поред улоге родитеља постоји и посвећеност послу. Занимања стечена нижим нивоима образовања не перципирају се на тај начин јер не носе каријерну димензију и нема очекивања у погледу неопходности веће посвећености послу. Осим тога, могуће је да негативно искуство запослених жена са средњим и нижим образовањем у погледу усклађивања улога, услед велике оптерећености обавезама унутар породице, једним делом утиче на заступљеност традиционалнијег става. Такође, један део утицаја можда потиче и од проблема запошљавања, несигурности посла и неповољне позиције жена на тржишту рада, па се у таквим околностима приоритет даје родитељству. У Србији је током 1990-их регистрован модел „жртвеног микро матријархата” (Благојевић, 1997). Мада истраживања током прве деценије 21. века показују његово слабљење (Благојевић Хјусон, 2013), ипак у тим оквирима стоји и објашњење заступљености слагања и неслагања са наведеним ставовима о родитељству и запослености жене.

Тенденције образовних карактеристика женског становништва упућују на размишљање у другачијем смеру. Континуирани пораст заступљености оних које су стекле више или високо образовање за последицу има чињеницу да су удели већи него у мушкој популацији. Овај заокрет забележен је у генерацијама рођеним почетком 1960-их, а настављен и интензивира у млађим генерацијама (Шобот, 2014а). Према Попису становништва 2011. године, око 29,8% жена старости 30–34 године и 24,6% оних које су имале 35–39 година имало је више или високо образовање. То су били већи удели него међу мушким становништвом ових старосних група (16,7% и 15,6%), а пораст броја уписаних на мастер и докторске студије је још један показатељ посвећености образовању, и то кроз стицање највиших академских титула.

¹ У узорку је 16% испитаница имало више или високо образовање, што је у потпуности репрезентативно за Србију у целини. Према Попису становништва 2011., више или високо образовање имало је 16.3% женске популације у Србији.

Упркос позитивним тенденцијама у образовању и социо-професионалним карактеристикама жена, на тржишту рада уочљиве су негативне импликације. Истраживања указују на угроженост њихових позиција у погледу запошљавања (Крстић, 2010), а неповољности економске активности у одређеној мери су и последица реализације родитељске улоге (Šobot, 2014b). И образовање и економска активност жена упућују на важност усклађености рада и родитељства, као релевантног сегмента политике подстицања рађања.

У складу са савременим кретањима, и у Србији је дефинисањем родитељског одсуствовања омогућено да очеви одсутствују с посла ради бриге о рођеном детету, на исти начин као и женама. Међутим, врло је мали број корисника овог права, што се повезује са преовладавајућим нормама у погледу поделе родних улога унутар породице и родним разликама у социо-професионалној структури и зарадама (Шобот, 2017). Отуда је конфликт родитељства и рада пре свега повезан са ангажовањем мајки, а то упућује на потребу промоције равноправније укључености родитеља у подизање мале деце. Поред тога, потребно је и унапређивање формалне бриге о деци, повећање капацитета, подизање квалитета, као и ширење доступности сервиса који су организовани у складу са радним временом и потребама запослених родитеља. Када је реч о иновацијама политике усклађивања рада и родитељства у Србији, потребно је имати у виду могућности које се тичу организације радног дана родитеља, дужине радног времена и коришћења опција флексибилнијег радног времена.

Запосленост жене није препрека, већ представља позитиван оквир регулisaња ниског фертилитета, када постоје адекватна решења усклађивања рада и родитељства (Шобот, 2012). У савременим друштвима запосленост жене има и социо-економску и каријерно-професионалну димензију, па је неопходно успоставити баланс између породичних обавеза и запослености. Модерна решења подразумевају равноправнију поделу родитељских активности у подизању мале деце, уједначеније коришћење родитељског одсуствовања с посла, као и квалитетну и приступачну формалну бригу о деци предшколског и нижег основношколског узраста за време док су родитељи на послу.

ЛИТЕРАТУРА

- Abrahamson Peter (2010), „Continuity and consensus: governing families in Denmark”, *Journal of European Social Policy*, No. 5/2010, стр. 399–409.
- Adema, Willem et al. (2015), „Changes in Family Policies and Outcomes: Is there Convergence?”, *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 157, OECD Publishing, 2014, стр. 62–66. Доступно на: <<http://dx.doi.org/10.1787/5jz13wllxgzt-en>>, приступљено 15.3.2015.
- Del Boca Daniela, Silvia Pasqua and Chiara Pronzato (2005), „Fertility and Employment in Italy, France and UK”, *Labor* 19 (Special Issue), стр. 51–77.
- Dominique Anxo, Thomas Ericson, „Self-employment and parental leave”, *Small Business Economics*, No. 2/2015, Autor’s personal copy.

- Engelhardt Henriette (2011), „On the changing correlation between fertility and female employment over space and time: A pooled time-series analysis on the impact of social indicators”, Discussion papers, No. 9.
- Hadas Mandel, Moshe Semyonov (2005), „Family Policies, Wage Structures, and Gender Gaps: Sources of Earnings Inequality in 20 Countries”, *American Sociological Review*, No. 6, стр. 949–967.
- Kohler Hans-Peter, Francesco C. Billari and José A. Ortega (2006), „Low Fertility in Europe: Causes, Implications and Policy Options”, у: *The Baby Bust: Who will do the Work? Who Will Pay the Taxes?*, (прир. Fred R. Harris), Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, стр. 48–109.
- Nicoletta Balb, Francesco C. Billari and Melinda Mills (2013), „Fertility in Advanced Societies: A Review of Research”, *European Journal Population*, 29: 1–38.
- Oláh Sz Livia (2009), „Time policies and fertility: Fertility rates, female work and the time structure of early childhood education in post-war Europe”, у: *Zeitschrift für Pädagogik* 54, (прир. Ludwig Stecher et al.), Ganztägige Bildung und Betreuung, Beiheft.
- Thévenon Olivier (2008), „Family policies in Europe: available databases and initial comparisons”, *Vienna Year book of Population Research*, DOI: 10.1553/populationyearbook2008s165, стр. 165–177.
- Thévenon Olivier (2014), “The political economy of child-related leave policies in OECD member states: key trends and the impact of the crisis”, Documents De Travail, march, INED.
- Thévenon Olivier, Anne Solaz (2013), “Parental Leave and Labour Market Outcomes: Lessons from 40 Years of Policies in OECD countries”, *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 141, Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Благојевић Марина (1991), *Жене изван круга*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд.
- Благојевић Марина (1997), *Родитељство и фертилитет: Србија деведесетих*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд.
- Благојевић Хјусон Марина (2013), *Родни барометар у Србији: Развој и свакодневни живот*, Програм Уједињених нација за развој, Београд.
- Игњатовић Сузана и др. (2011), *Грађани и грађанке Србије о родној равноправности*, Управа за родну равноправност Министарства рада и социјалне политике, Београд.
- Кубуровић Анкица (2006), “Особености родитељства у Србији на крају XX века, релевантне за репродуктивно понашање”, *Социолошки преглед*, год. 40., бр. 4, 573–588.
- Крстић Горана, ур. (2010), *Положај рањивих група на тржишту рада Србије*, Београд: Програм Уједињених нација за развој, Сектор за инклузивни развој.
- Шобот Анкица (2012), „О ниском фертилитету из угла економске активности женског становништва: могућности и ограничења у подстицању рађања”, *Становништво*, год. 52, бр. 2, стр. 43–66.
- Шобот Анкица (2014а), *Родна неравноправност у Србији – демографско гледиште*, Институт друштвених наука, Београд.
- Šobot Ankica (2014б), “The Economic Activity of Middle-aged Women in Serbia as one of the Relevant Issues Regarding Gender Equality”, *Зборник Матисе српске за друштвене науке* 148 (3/2014), стр. 499–510.
- Шобот Анкица (2017), „Политике усклађивања родитељства и рада као део одговора на низак фертилитет”, *Политичка ревија*, год. 52, бр. 2, стр. 121–136.

Ankica S. Šobot

Institute of Social Sciences, Belgrade

COORDINATING WORK AND PARENTING AS A PART OF PRONATALIST POLICY

Summary

Coordinating work and parenting constitutes an important part of pronatalist policies in European countries, with good and adequate solutions created within such policies resulting in relatively high fertility rates. There are several issues that the models of mitigating the conflict between work and parenthood must address. Those are socio-professional characteristics of the female population, the patterns of parental roles in a family and the features of the labour market. Latest approaches advocate both parents being equally involved in the parenting process, paying attention to their social and professional aspirations, and coordinating their needs with those of their children at a certain age. Positive experience regarding coordinating work and parenting is important not only because it affects deciding on having additional children, but also because it helps people who have not become parents yet to actually become ones, all of which further underlines the need for the regulation of the given issue.

Key words: low fertility, employment, parenting, gender roles.